

Om gode og onde øjne

The idea of giving someone an evil Eye has been known everywhere at all times

Af Lis Mellemegaard

I mere end 5000 år har øjet været brugt som symbol, og det er fundet i mange "primitive" kulturer verden over. Et strejftog gennem tiderne viser, at formålet har været afværgende, besværgende, lykkebringende, med ukendte religiøse betydninger og også udøvende kraft.

De ældste, vi kender indtil nu, er fra det nordøstlige hjørne af Syrien. De er fra den såkaldte frugtbare halvmåne, og stedet hedder Tell Brak. Det er en egn, som er rig på arkæologiske fund. De findes i byhøje, de såkaldte Tell, som indeholder lag på lag af beboelse helt fra 9.000 år fvt.

Det, som i vor forbindelse, er det mest interessante, er et "øjentempel" fra 3.5000 fvt, det ligger 6 m under nuværende niveau. Bygningen måler 6 x 18 m; det er de karakteristiske mål for tempelbygninger fra den tid. Seksagesimal systemet stammer netop fra disse egne, mål vi kender fra vor tids måling, kompas og cylindere akser.

Gravningen blev begyndt af Mallowan, som også blev kendt, fordi han var gift med Agatha Christie, hun deltog i udgravningerne og har brugt dette miljø til krimier.

Templet hedder sådan, fordi der er fundet 60.000 små øjensymboler af ler, keramik og også af halvædelsten. I den smalle ende af det store aflange rum findes et alter, på hvilket man fandt de såkaldte brillesymboler, hvis betydning er ukendt.

Det store antal af især øjne tyder på, at mange mennesker har valfartet hertil med gaver, og at komplekset har haft stor betydning. Man må tro, det kan have noget med frugtbarhed, moderskab og lykke at gøre, i hvert fald ikke noget negativt.

Vi kan ikke vide det med sikkerhed, for det var 2500 år, før skriften blev opfundet.

Et tusind år senere fløj en falk fra østerlandene til Ægypten, siges det i myterne. Falken var Horus, som efter andre skrifter er søn af hovedguderne Isis og Osiris. Han har gennem tiderne haft overordentlig stor betydning vidt omkring - ja og helt til vore dage.

På Tutankamons guldskrin findes på ydersiden et øje med stråleglans,

et Horus øje for at afværge og på inder siden et øje, så han kunne holde øje med verden udenfor.

Horus øjet har mange betydninger, det kunne afværge ulykker og give lykke. Man har brugt at hænge symbolet, hvorfor der bores et hul - et øje.

Frimurerne har i deres kartuche forskellige redskaber som dem, der blev brugt til bygning af de monumentale bygningsværker i Ægypten - i midten findes et øje.

Når vi skriver recepter, begynder vi med recipe, det betyder jo: tag og få gavn. Oprindeligt var der et øje i R's runding, i sig selv et tegn på ønske om et godt helbred. I middelalderens trolddoms kunst finder man et R uden kors eller øje.

I Grækenland, i den doriske tid omkring 700 år før fvt, er øjet brugt i mange sammenhænge, især til udsmykning på keramik..

Billedet viser et drikkekar, en Kylix, som øjenlæge Viggo Clemmesen fik overrakt, da han gik af som præsident for Agency for the Prevention of Blindness, en begivenhed, som fandt sted i Athen i 1990.

Når man drikker, tager man det i ørerne, og så kommer øjnene til at vende opad og nedkalder velsignelse af drikken.

I antikken findes øjet i centrum på græske krigsskjolde.

Plinius den ældre oplevede Vesuvus store udbrud i år 79, døde faktisk derunder. Han druknede, da han roede ud i Napoli bugten for at redde mennesker fra udbruddet. Han havde skrevet et 37 bindes værk, NATURALIS HISTORIA. Den ene bog handler om mennesket. Heri skriver han, at der i Afrika findes familier, som kan udføre trolddom. Deres kvinders øjne har to pupiller. Det,

de kaster deres blik på, får enge til at visne, træer til at tabe bladene og børn til at mistrives.

Cicero konstaterer også, at kvinder med to pupiller i hvert øje var farlige for alle (kønsbunden arv ?).

I Apulien i Syditalien findes stadig huse, Trulli, som har et øje malet på taget, ofte i forbindelse med et kors, så er man helt dækket ind med både kult og kristendom.

I den islandske saga Laksdøla fortælles om en af de utallige familiefjender. Kotkel og hans slægt kunne udøve trolddom. De blev bedt om at drage til Hruts gård. Hrut var klar over faren og påbød, at ingen måtte se ud den nat, en søn gjorde det alligevel og faldt død om.

Halbjørn Slibestens Øje, navnet har han sikkert fået, fordi hans ene øje var vansiret, det må vel dreje sig om en arbejdsskade. Han blev grebet og en sæk trukket ned over hans hoved, for at hans øje ikke skulle udøve trolddom, og en sten bundet om halsen og han blev ført ud på søen.

Men i sækken var der et hul. Han kastede sit skelende øje mod land og sagde "Det var en ulykkes dag, og det ønsker jeg, at Thorleik ikke skal få glade dage mere. Og det gik i opfyldelse, der før en hvirvelvind over lien, så der aldrig mere groede græs siden". Der findes ingen billeder af Halbjørn, til gengæld er der her et billede af ODIN, som jo gav sit øje til Mimer, for at få visdom. Det findes i den Arnarnaganeanske Samling i Reykjavik.

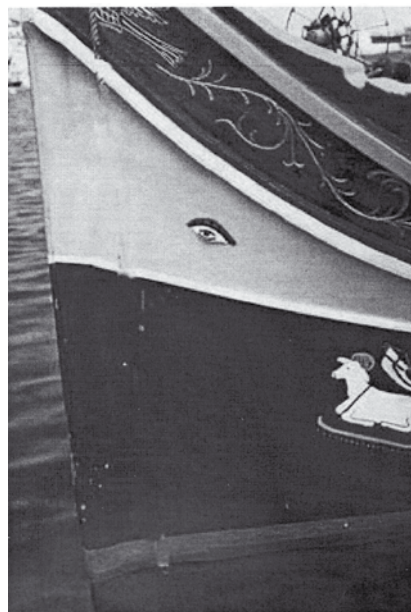

Det her mærkelige billede er fra en dansk bog om folkløse eller folkesagn: Det kan have betydning for øjenlæger - ikke for at stille øjendiagnoser, men for at afsløre en tyv.

Hvis noget var blevet stjålet, og man ikke vidste, hvem tyven var, så kunne man hamre en spids genstand i noget rundt; så ville tyven få en hvid plet på sit øje. Vel en macula. Det her er værktøjet dertil.

Øjnes magiske virkning fulgtes med kulturen. Fra Antikken over den iberiske halvø, til bl.a. Bretagne og videre til Irland, hvor man finder de såkaldte menhirs, kæmpestore sten, som var sat på en bestemt måde, formentlig kultsteder. De er ofte forsynet med med øjne, eller spiraler. Øjne og spiraler har fulgtes ad gennem oldtid og vikingetid. Druiderne ved man ikke ret meget om, de var hemmelige. Men formentlig har de overtaget disse skikke i den Keltiske tid.

Det er et billede fra Malta, men det kunne være fra en hvilken som helst Middelhavs by, hvor skibene forsynedes med et øje for at undgå ulykke,

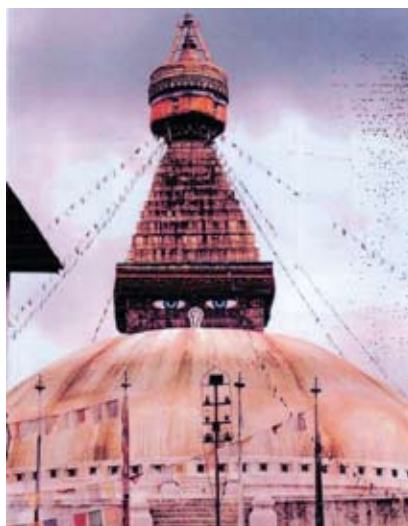
men også for at opnå fiskelykke. Derfor er det blevet mere populært igen i de senere år, efter at fiskebestanden ligesom andre steder er faldet betydeligt. Man ser, at foruden øjet er der et horn, hvilket er det næstalmindeligste afværagesymbol, men også et lam, symbolet på kristendommen.

Tsunami'en ramte også vores gamle tropekoloni Trankebar på Sydøst Indiens kyst. Befolkningen levede af kystfiskeri med både af balsamtræ, som splintredes. En hjælpeorganisation skænkede dem både af glasfiber, og på dem malede de organisationens logo - og et tydeligt tegnet øje. Et af projekterne i Galatea3 ekspeditionen omfatter Trankebar.

Dette billede er taget af Inger Norn. Man ser tydeligt et øje over en port. Man skal bemærke, at den blå og den turkis farve også har og har haft magisk virkning i nærøsten og Middelhavslandene. Farven skal virke afværgende på onde ånder, bestyrke øjets kraft.

Denne Stupa er et tempel for Buddha, det er fra Nepal. Det er en såkaldt oplysnings stupa. Buddhas øjne har den alt seende kvalitet, at samle gode indtryk og dermed erkendelse i eget og i de troendes sind.

I Nærøsten ser man, at bilerne har afværgende symboler ved forruden. De er ofte blanke eller har form som et øje eller et horn.

Nu om dage kan man især i de nordafrikanske lande møde kønne piger, som har blankpudsede mønter i panden for med deres stråler at afværge det onde. Denne bor i Oman.

Som allerede sagt spiller Horus øjet stadig en stor rolle i Nærøsten og Middelhavslandene.

Her er et billede fra et reklamekatalog, der viser mange udgaver af Horus øjet.

Jeg var på en arkæologisk tur til Oman sammen med arkæologen Karen Frifelt i et område, hvor hun tidligere havde gravet. Vi fandt da også flere ting, sten med indridsede spiraler, og tilfældigt så vi denne Klippe. Først ved screening af billedet for nylig gik det op for mig, at det drejede sig om noget meget spændende.

Man ser et øje med stråleglans oven i købet med lidt blå maling, i centrum for en symmetrisk opbygning. Det er omgivet af en port lignende struktur. Til begge sider findes krims krams, nedadtil en forarbejdet vold. Med fantasiens hjælp kan man forestille sig, det drejer sig om et kultsted, og at øjet er i centrum.

Man har i Oman fundet keramik af samme type, som den der fandtes i det gamle Mesopotamien, den såkaldte Ubaid keramik, efter stedet hvor den blev fundet. Den er karakteriseret ved særlig bemaling og er dateret til det 4. årt.

Man kan forestille sig en forbindelse fra det gamle Mesopotamien til Oman. Det vil sige 18 000 km i fugleflugtslinje. En forbindelse må da være gået over bjerge og hav. Man ved, at skibsfart var veludviklet i 4. årt.

Ringene er sluttet, den begyndte i Øjentemplet i det gamle Mesopotamien og ender med et formentlig øjen kultsted i Oman fra nogenlunde samme tid dvs i 4. årt.

Holdt som foredrag ved Nordic Congress of Ophthalmology 20. juni 2006

Julegave fra mig til dig

DUKE-ELDER

+45 48 26 33 02

lis.me@dadlnet.dk